

تبیین مبانی الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری جهت پیاده‌سازی در قالب اقتصاد مقاومتی*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۴/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۶/۱۵

سعید ایران‌منش**

نورالله صالحی آسفیجی***

سید عبدالمجید جلالی اسفندآبادی****

چکیده

پیشرفت اقتصادی به‌عنوان هدفی والا، همواره مورد توجه مکتب‌ها و جوامع گوناگون بوده است و هر جامعه‌ای با توجه به مبانی فکری خود‌شان، الگوی‌های توسعه اقتصادی خاص خود را ارائه داده‌اند. برای نظام جمهوری اسلامی ایران، پیشرفت اقتصادی و رسیدن به هدف‌های اقتصادی یکی از مهمترین دغدغه‌هاست و با توجه به ماهیت حکومت مردم‌سالاری دینی به‌عنوان یکی از مهمترین تفاوت‌های میان مبانی اسلامی با مبانی غربی، طبیعتاً نیازمند الگوی پیشرفت اقتصادی متناسب با شرایط کلی جامعه خود می‌باشد. در این جهت یکی از الگوهای پیشرفت اقتصادی پیشنهاد شده، الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری می‌باشد که به‌وسیله آیت‌الله جوادی آملی مطرح شده و حاصل پردازش عقلانی داده‌های وحیانی و نقلی این عالم برجسته است. برای اینکه این الگو در شرایط و فضای اقتصادی روز ایران که اقتصاد مقاومتی است بتواند اجرایی شود باید با اقتضائات و شرایط این فضای اقتصادی هماهنگ و منطبق شود. در مقاله پیش‌رو از بیانات مقام معظم رهبری و آیت‌الله جوادی آملی درباره اقتصاد مقاومتی و الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری استفاده شده است و به‌وسیله روش داده‌پردازی داده‌بنیاد که در تحقیق پیش‌رو استفاده می‌شود، این مفهوم‌ها بحث و بررسی و سرانجام نظریه‌سازی شده‌اند. نتیجه‌ها حاکی از امکان پیاده‌سازی الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری در بستری مناسب از اقتصاد مقاومتی و هماهنگی در مبانی و اصول هر دو مفهوم است.

واژگان کلیدی: توسعه اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد.

طبقه‌بندی JEL: O53, O40, O10, O1

*. مقاله پیش‌رو برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای سعید ایران‌منش در دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

** Email: saeed.iranmanesh@yahoo.com دانشجوی دکتری دانشگاه شهید باهنر کرمان.

*** Email: salehinoor@gmail.com استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده مسئول).

**** Email: jalae44@gmail.com استاد دانشگاه شهید باهنر کرمان.

مقدمه

با ورود انقلاب اسلامی ایران به سومین دهه حیات خود و با پشت سر گذاشتن بحران‌ها و مشکلات گوناگون در اوایل انقلاب و با ریشه‌دواندن این نهضت در فضای سیاسی و اقتصادی منطقه، نیاز به برنامه و الگویی جامع و جهان‌شمول برای توسعه و پیشرفت پایدار و همه‌جانبه در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... احساس می‌شود. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نقشه راه همه‌جانبه اسلامی- ایرانی می‌باشد که در سال‌های گذشته در برابر الگوهای توسعه غربی و با رهنمودهای مقام معظم رهبری مطرح شده است. در حقیقت این الگو از بخش ثابتات منابع اسلامی استنباط شده و نشان‌دهنده راه تمدن اسلامی است که در این صورت الگوی پیش‌گفته الهام‌بخش برای جهان اسلام خواهد بود. در حوزه اقتصاد یکی از الگوهای مطرح‌شده، الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری می‌باشد که به‌وسیله آیت‌الله جواد آملی مطرح شده است و در آن بر رعایت عدالت در توزیع امکانات و سرمایه در بین تمام افراد جامعه، جلوگیری از خام‌فروشی منابع طبیعی، اشتغال همراه با کرامت و ... پافشاری شده است. بی‌تردید پیاده‌سازی این الگو پیشرفت بدون لحاظ و در نظر گرفتن مقتضیات و شرایط اقتصادی کشور، نتیجه‌ها و چشم‌انداز مطلوب را در پی نخواهد داشت. شرایط امروزه اقتصادی کشور ما، شرایط و حالت اقتصاد مقاومتی است که به‌علت شوک‌ها و تحریم‌های خارجی و ناکارآمدی‌های مدیریتی و داخلی در طی چندین سال اخیر وارد این فضای اقتصادی شده‌ایم. مقام معظم رهبری نخستین بار این مفهوم را مطرح ساختند و اقتصاد مقاومتی از دید وی اقتصادی است که دو ویژگی اساسی داشته باشد: ۱.

الف) در برابر تهدیدها و ترفندهای دشمن مقاوم است و کمتر آسیب می‌بیند؛

ب) تهدید را تبدیل به فرصت کرده و در وضعیت تهدید رشد می‌کند (پیغامی، ۱۳۹۱).

پس برای اینکه الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری بتواند در جامعه پیاده‌سازی شود باید با شرایط و وضعیت اقتصادی در جامعه هم‌خوانی و قرابت داشته باشد. در تحقیق پیش‌رو اصول و مبانی این الگو، براساس شرایط اقتصاد مقاومتی بازنویسی و تبیین می‌شود تا بتواند بیشترین قابلیت اجرایی و ارائه نتیجه‌های مطلوب در فضای اقتصادی را به نمایش بگذارد. اگر مبانی الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری براساس شرایط و واقعیت‌های اقتصادی امروزه ایران که اقتصاد مقاومتی است تبیین شود، می‌توان از آن در برنامه‌ریزی‌های کلان اقتصادی

و سندهای چشم‌انداز استفاده کرد و در سایه این الگو پیشرفت اقتصادی، شاهد رشد اقتصادی پایدار در اقتصاد ایران باشیم.

در مقاله پیش‌رو در ابتدا ضمن اشاره به ادبیات موضوع مفهوم‌های مدنظر در تحقیق پیش‌رو (الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری و اقتصاد مقاومتی)، به ارتباط الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری با اقتصاد مقاومتی پرداخته می‌شود. در ادامه نیز به تشریح و تبیین نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به‌عنوان روش مورد استفاده در مقاله پیش‌رو پرداخته شده است. پس از آن، مدل‌های مفهوم‌های اقتصاد مقاومتی و الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری طراحی و ارائه شده است. بعد با توجه به نتیجه‌های حاصله به تجزیه و تحلیل مطالب اشاره شده و در گام پایانی نیز تبیین مفهوم الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری در فضای اقتصاد مقاومتی بحث و بررسی شده است.

پیشینه تحقیق

از مطالعه‌های داخلی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

یوسفی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری و مدل اجرایی آن» به معرفی این الگو می‌پردازد و برای اجرایی شدن آن مدل‌هایی را پیشنهاد می‌دهد که مطابق با موازین این الگو است. هم‌چنین این الگو مطابق با آموزه‌های اسلامی است. محقق، بنگاه‌های اقتصادی مردم‌سالاری تام و مردم‌سالاری متوسط را معرفی کرده و برای الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری پیشنهاد می‌دهد. محقق در پایان نتیجه می‌گیرد که با توجه به اصول الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری، هر دو مدل می‌توانند در این مدل اجرایی شوند.

حسینی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «توسعه کوثری در چارچوب اخلاق الهی از دیدگاه آیت‌الله جوادی‌آملی» به معرفی توسعه کوثری و مقایسه آن با توسعه تکاثری از دیدگاه آیت‌الله جوادی‌آملی می‌پردازد و یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که توسعه کوثری، توسعه‌ای است که در درون خود، متضمن رشد مستمر تولید، پیشرفت فنی، شکوفایی علمی و فراوانی امکانات رفاهی است اما در عین حال، بر اخلاق و ارزش‌های الهی نیز مبتنی است.

ادبیات موضوعی

۱. شکل‌گیری اقتصاد مقاومتی

با ظهور انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، شکل جدیدی از حکومت‌داری در دنیا پدیدار شد که بنای هیچ‌سازگاری و الگوبرداری از قطب‌های استکباری آن زمان (قطب غرب و قطب شرق) را نداشته و براساس شریعت اسلامی خود را ملزم به مبارزه با استکبارگران می‌دانست. از این‌رو ماهیت اقتصادی انقلاب اسلامی که جهان‌بینی، هدف‌ها و راهبرد خود را از سرچشمه زلال شریعت اسلامی الهام گرفته و برخلاف هدف‌های نظام‌های سکولار آن دوره که فقط هدف‌های مادی را متصور بودند، بر مفهومی مانند: سعادت، رستگاری و حیات طیبه بشری مبتنی است. از این‌رو اقتصاد انقلاب اسلامی در پی تحقق استقلال اقتصادی، افزایش رفاه عمومی و در پی ساختن اقتصاد پیشرفته‌ای است که این هدف‌ها در جهت تعالی بخشی انسان‌ها و رفع نیازهای مادی و معنوی مورد نظر شریعت اسلامی می‌باشد. به‌طور کلی از همان ابتدا انقلاب اسلامی مشخص بود که تحقق این هدف‌های پیش‌گفته نوعی رویایی با ابرقدرت‌های جهانی که قدرت سیاسی اقتصادی عظیمی دارند است و از همان آغاز مشخص بود که در اقتصاد انقلاب اسلامی نوعی التزام بر مقاومت اقتصادی باید وجود داشته باشد. از همان اوایل انقلاب اسلامی، اعمال تحریم‌های یک‌جانبه به‌وسیله امریکا و به راه‌انداختن جنگ تحمیلی علیه ایران و اعمال تحریم‌های گوناگون جهت کاهش قدرت اقتصادی کشور در جهت بر زمین زدن نهضت انقلاب اسلامی از مهمترین حمله‌های اردوگاه استکبار بود که در سایه رهبری حضرت امام خمینی علیه السلام و حمایت همه‌جانبه مردم از نظام، این برنامه‌ها شکست خوردند.

اما دور جدید خصومت‌ها و دشمنی‌های اقتصادی برای به انزوا کشیدن جمهوری اسلامی از اواسط دهه ۱۳۸۰ به آرامی شکل گرفت. مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۶ به‌طور صریح بر جنگ اقتصادی قریب‌الوقوع پافشاری کردند. جنگی که در چند سال اخیر به بهانه‌های گوناگون از جمله برنامه صلح‌آمیز اتمی ایران با اعمال تحریم‌های سخت‌گیرانه بر حوزه‌های اصلی اقتصاد جمهوری اسلامی شروع شد و در این برهه زمانی مقام معظم رهبری مدل اقتصادی بومی را به نام «اقتصاد مقاومتی» را مطرح فرمودند.

۲. اقتصاد مقاومتی و شکل‌گیری مفهوم الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری

بریگالیو (Briguglio, 2008) از اصطلاحی به نام «فزیت اقتصادی» (Economic resilience) برای اشاره به توان سیاست‌ساخته یک اقتصاد برای بهبود با آثار شوک‌های برون‌زای خارجی استفاده کرده است که نزدیکترین مفهوم با این اصطلاح در کشور ما، اقتصاد مقاومتی می‌باشد. بریگالیو در معرفی این اصطلاح دو مفهوم را بیان می‌دارد: الف) توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی مخرب خارجی؛ ب) توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار شوک‌ها.

مفهوم اولیه بیان‌کننده این است که کشور باید در برخی حوزه‌های اقتصادی آن‌قدر توانمند و قوی باشد که به اصطلاح «تقابل با شوک» انجام دهد. مفهوم ثانویه را هنگامی می‌توان متصور شد که شوک‌ها خنثا یا ناچیز باشند و اقتصاد سازوکارهایی را داشته باشد که آثار شوک‌ها را کاهش دهد که با عنوان «جذب شوک» از آن نام برده می‌شود.

با توجه به مفهوم‌های گفته‌شده و شرایط موجود اقتصادی مشخص می‌شود که برای تقابل با این شوک‌های خارجی، کشور نیازمند سیاست‌های مدون شده می‌باشد که این موهوم به‌وسیله مقام معظم رهبری در قالب اقتصاد مقاومتی مطرح شده است.

اوج شکل‌گیری و رسمیت‌یافتن اقتصاد مقاومتی در نیمه دوم سال ۱۳۹۲ است که مقام معظم رهبری با بهره‌گیری از اصل ۱۱۰ قانون اساسی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را که مشتمل بر ۲۴ اصل کلی می‌باشد پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و تعداد بسیاری از اندیشه‌وران و مدیران باتجربه در حوزه علوم اقتصادی ابلاغ کردند. البته در برخی مواقع مفهوم اقتصاد مقاومتی با مفهوم «مقاومت اقتصادی» اشتباه گرفته می‌شود. مقاومت اقتصادی به دلایلی پیش از جمله تحمیل هزینه‌های سنگین بر کشور در این فرایند، امکان تضعیف تدریجی توان اقتصاد ملی و رویکرد انفعالی‌بودن، در دنیای امروزی جایگاهی ندارد. اقتصاد مقاومتی در برابر اقتصاد منزوی قرار می‌گیرد و ویژگی‌های استقلال اقتصادی و خودکفایی را دارد و می‌کوشد که با دیگر اقتصادهای بین‌المللی در تعامل باشد و آسیب‌پذیری خود را به کمترین برساند. هم‌چنین در قالب اقتصاد مقاومتی باید در پی این باشیم که دشمنان ما با چه ابزاری و چگونه به ما حمله می‌کنند و با شناخت کافی از این رویه‌ها، راهبردهای

لازم را برای مقاومت و تبدیل ساختن این تهدیدها به فرصت تدوین و اجرایی سازیم. هم‌چنین باید توجه داشت که این قالب اقتصادی را نباید یک قالب کوتاه‌مدت برای رویارویی با حمله‌های اقتصادی دشمن دانست بلکه باید این رویکرد را به‌عنوان یک اقتصاد الگو که در تدوین چشم‌اندازهای کلان در حوزه اقتصاد جمهوری اسلامی نقش دارد و بلندمدت است رو شناخت (پیغامی، ۱۳۹۱).

در حقیقت اقتصاد مقاومتی مدل ویژه‌ای از شرایط سازوکارهای اقتصادی است که فضای اقتصادی کشور با فرض وجود سخت‌ترین فشارهای خارجی به‌صورت فعال طراحی می‌شود. در این رویکرد نهادهای اقتصادی خود را پیش از رویارویی با فشارهای خارجی به‌صورت فعال آماده می‌سازد و کسب ثروت و درآمد ملی از راه‌هایی دنبال می‌شود که قدرت چانه‌زنی کشور را در صحنه بین‌الملل فراوان سازد، نه اینکه کشور به‌علت وجود مشکلات اقتصادی از هدف‌های ایدئولوژیک خود در صحنه جهانی دست بکشد (همو، ۱۳۹۵).

از این رو می‌توان اقتصاد مقاومتی را نسخه معاصر اقتصاد اسلامی دانست که هماهنگ با سیاست‌های کلان سیاسی و اقتصادی نظام جمهوری اسلامی و برای مقاومت در برابر اقدام‌های تخریبی شکل می‌گیرد تا بتواند ضربه‌های اقتصادی تحریم‌ها را مقاومت و ناکارآمدی بخش‌ها و عدم مدیریت صحیح داخلی را بهبود بخشد.

یکی از مهمترین رسالت‌های انقلاب اسلامی، بازسازی تمدن شکوهمند اسلامی است؛ تمدنی که در قرن‌های اخیر رو به افول گذاشته و کشورهای اسلامی از نظر پیشرفت و توسعه در تمام جوانب در حاشیه قرار گرفته‌اند. بنابراین نیاز به یک الگو برای مدیریت این حرکت که در تمام جوانب سرمشق و الهام دیگر ملل اسلامی باشد نیز از اوایل انقلاب حس می‌شد که با توجه به دشمنی‌هایی که کشورهای استکبار با انقلاب اسلامی داشتند، مبانی و نظریه‌های آن شکل نگرفت. خوشبختانه با عبور از بحران‌های شکل‌گرفته به‌وسیله بلوک‌های استکبارستیز جهانی در چند دهه اول انقلاب اسلامی و با ریشه‌دواندن و پررنگ شدن نقش و جایگاه انقلاب اسلامی در تحولات جهانی، بار دیگر وجود پی‌گیری این رسالت به‌وسیله نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران احساس می‌شد که در سایه درایت و هوشیاری مقام معظم رهبری، چند سالی است که اندیشه‌وران حوزه و دانشگاه و نیز صاحب‌نظران پرتجربه

و نیروی جوان و فکور کشور در جهت تحقیق و گفتمان‌پردازی و تدوین مفهومیها، مبانی و ارکان الگویی به نام «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» قدم‌های مناسبی برداشته شده است.

این الگو افزون بر این که می‌تواند الهام و سرمشق دیگر کشورهای مسلمان و آزاده باشد، در وهله نخست باید به گونه‌ای طراحی شود که در جمهوری اسلامی ایران قابلیت اجرا داشته باشد و دیگر ملت‌های آزاده با مشاهده نتیجه‌های مثبت، گام‌های محکمی در بازسازی تمدن عظیم اسلامی و پیشرفت همه‌جانبه کشور خود بردارند.

از این‌رو در حوزه اقتصاد، یکی از الگوهای معرفی‌شده، «الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری» است که به وسیله آیت‌الله جوادی‌آملی که یکی از برکات انقلاب اسلامی می‌باشد، مطرح شده است و ضمن معرفی این الگوی پیشرفت اقتصادی، در قسمت نتیجه‌گیری این الگو پیشرفت اقتصادی در فضای اقتصاد مقاومتی تبیین و توضیح داده می‌شود.

وی در ابتدا تصریح می‌کند کسانی که سکولاری می‌اندیشند، دین را فقط در فضای ارزشی فرض می‌کنند نه در مسائل دانشی؛ در حالی که اسلام در متن جامعه هم در مسائل علمی و اقتصادی و هم در مسائل اخلاقی و ارزشی، دیدگاه ویژه خود را دارد.

وی ویژگی‌های پیشرفت اقتصادی کوثری را در برابر پیشرفت اقتصادی تکاثری بیان می‌کند. در ادامه، این ویژگی‌ها از بیانات وی استفاده و تنظیم شده است (ر.ک به: مجله همشهری، ویژه‌نامه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، اردیبهشت ۱۳۸۹، ص ۱۷-۱۲ / مجله علوم انسانی، تابستان ۱۳۹۲، ص ۲۰-۱۳).

۱. نقطه آغاز در پیشرفت اقتصادی کوثری آن است که نباید سرمایه را فروخت و خورد بلکه باید از سرمایه درآمد کسب شود و از درآمد آن، مصرف کرد. زمین‌فروشی، نفت‌وگازفروشی سرمایه‌خوردن است. روایت‌های فراوانی داریم که کسی زمین را بفروشد، هیچ برکتی در آن نیست؛ بنابراین سرمایه ملی را باید حفظ کرد و با درآمد آن، کشور را اداره کرد.

۲. ثروت کشور مانند خون مملکت است. همان‌گونه که خون باید در تمام رگ‌های انسان جریان داشته باشد، ثروت کشور باید بین همه مردم در جریان باشد. در نظام سرمایه‌داری، تمام ثروت در دست ثروتمندان بوده و سرمایه‌سالاری اقتصادی در آنجا حاکم است. در نظام کمونیستی، تمام ثروت در اختیار دولت است و در آن دولت‌سالاری اقتصادی حاکمیت دارد؛

در حالی که در نظام اقتصادی کوثری ثروت باید در اختیار همه مردم باشد و به دست همه مردم برسد تا از آن برای پدیدساختن ثروت استفاده شود و از این راه فاصله بین فقیر و ثروتمند کاهش یابد. در چنین صورتی پیشرفت اقتصادی، پیشرفتی ممدوح و مشروع است. ۳. در این الگوی پیشرفت، همه باید کار کنند تا زندگی آنان تأمین شود. کار خوب است اما مزدوری برای دیگران مغضوب می‌باشد. مزدوری برای دیگران اشتغال با کراهت است. انسان در این نوع اشتغال روزی خود را کم می‌کند و محصول زحمت خودش را به صاحب سرمایه و کارفرما می‌دهد اما در الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری اشتغال باید همراه با کرامت باشد. یکی از شاخص‌های مهمی که درباره مذمت توسعه تکاثری آورده شده این است که توسعه تکاثری همان‌گونه که در تولید توسعه دارد، در مصرف هم توسعه دارد که این مطلوب اسلام نیست. در این مدل توسعه کوثری، تحولاتی زیربنایی بزرگی دنبال می‌شود که به چند مورد آن اشاره می‌شود:

- الف) طراحی نظام گردش ثروت و جلوگیری از انباشت ثروت میان طبقات خاص و گسترش آن به دیگر توده‌های مردمی؛
- ب) طراحی نظام اقتصادی مبتنی بر توسعه تولید و قناعت در مصرف؛
- ج) تحول در نظام مالکیت مجموعه‌های اقتصادی و نظام توزیع درآمد.

روش تحقیق

روش تحقیق مطالعه پیش رو براساس ماهیت توصیفی-تحلیلی است که روش تحقیقی که در مطالعه پیش رو استفاده می‌شود، روش «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد» (Grounded theory) است. روش‌های کیفی در علوم اجتماعی و انسانی، بسیاری از روش‌های گوناگون مانند پدیدارشناسی، مردم‌نگاری، تحلیل گفتمان، روش تاریخی-مقایسه‌ای و اقدام‌پژوهی در برمی‌گیرند که روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد یکی از آنهاست که نخستین بار گلیسر و اشتراوس (Glaser & Strauss, 1967) این روش را توسعه دادند.

نظریه‌پردازی داده‌بنیاد بیشتر بر سطح خرد تمرکز دارد. از سویی دیگر تفسیر مداوم بین تحلیل و داده‌ها با توجه به هدف اصلی این روش امری بایسته خواهد بود؛ چرا که هدف، استخراج نظریه‌ای بر مبنای داده‌های جمع‌آوری شده است. این فرایند دربرگیرنده یک طرح

هدایت شده به وسیله داده (نمونه‌گیری نظری) و هدف اصلی، پدیدساختن مفهوم‌های نظری از داده و جست‌وجوی مفهوم‌های مرکزی درون آن‌هاست (ایمان و محمدیان، ۱۳۸۷). از نظر گلاسر، تشریح ساده و صحیح روشی که «به صورت زنجیره‌وار، تعاقبی، هم‌زمان، با خوش‌اقبالی و زمان‌مند روی می‌دهد» کاری سخت و دشوار است؛ از این رو بیان مرحله‌ای این روش به معنای ترتیبی بودن کامل این روش نیست و برای آشنایی ذهن خواننده با فرایندها به شکلی متمایز مطرح شده است و چه بسا بسیاری از روال‌های این روش به طور هم‌زمان صورت می‌گیرند؛ پس از این رو مراحل روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به شرح زیر است:

۱. انتخاب نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به عنوان استراتژی پژوهش

استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد در جایی است که محقق نیازمند یک نظریه جدید پیرامون پدیده مورد مطالعه است. این برخورد - یعنی خلق نظریه - متفاوت از جمع‌آوری و تدوین مجموعه‌ای از نظریه‌های پیشین درباره موضوعی خاص است (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶). از این رو این روش در مرتبه‌ای بالاتر از حیث کارآمدی نسبت به محقق قرار می‌گیرد و افراد موجود در محیط و احساسات آن‌ها را درک کرده و می‌کوشد که پیچیدگی موجود در فرایند رفتارها و بازخوردهای آن را بازتاب دهد.

۲. در نظر گرفتن یک فرایند برای بررسی و مطالعه

از دید کرسول، نظریه ساخته شده در این روش، نظریه‌ای فرایندی است چرا که چگونگی نگاه و بررسی موضوعات در این روش مبتنی بر نگاهی فرایندی است که فرایند در اینجا به معنای زنجیره‌ای از کنش‌ها و برهم کنش‌ها بین افراد وقایع مربوط به یک موضوع است (Creswell, 2005)؛ بنابراین در نظر گرفتن نگاه فرایندی در این روش باعث کسب نتیجه‌های معتبرتری می‌شود.

۳. نمونه‌برداری نظری

در مرحله جمع‌آوری داده، نمونه‌گیری هدفمند صورت می‌گیرد و نمونه‌برداری نظری (Theoretical sampling) به فرایند جمع‌آوری داده‌ها برای تولید نظریه گفته می‌شود. نمونه‌برداری نظری فرایندی نامحدود نیست و در زمان مشخصی به اتمام می‌رسد و معیار

توقف «کفایت نظری» مقوله‌هاست و این کفایت نظری به حالتی اشاره دارد که هیچ داده بیشتری یافت نمی‌شود که به‌وسیله آن‌ها ویژگی‌های مقوله‌ها را رشد دهد. به معنای بهتر، پژوهشگر به‌طور تجربی و در فرایند مشاهده داده‌های مشابه درمی‌یابد که یک مقوله به کفایت کافی رسیده است (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶).

۴. کدگذاری

سه روال عمده‌ای که گلاسر و اشتراوس برای روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد ارائه کرده‌اند، عبارت هستند از:

الف) کدگذاری باز (Open coding): فرایندی تحلیلی است که به‌وسیله آن مفهوم‌های شناسایی شده و ویژگی‌ها و بُعدهای آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند. در اینجا منظور از مفهوم‌ها، برجسب‌های مفهومی هستند که بر حوادث یا دیگر پدیده‌ها زده می‌شوند. ویژگی‌ها «صفات یا ویژگی‌هایی راجع به یک مقوله» و بُعدها نیز به معنای «قراردادن ویژگی‌ها بر روی یک پیوستار» تعریف می‌شوند.

ب) کدگذاری محوری (Axial coding): رویه‌هایی که به‌وسیله آن‌ها، داده‌ها در فرایندی مستمر با یکدیگر مقایسه شده تا پیوند بعد از کدگذاری باز بین مقوله‌ها مشخص شود. در حقیقت در این مرحله از کدگذاری، مفهوم‌ها و طبقه‌بندی‌های استخراج شده در کدگذاری باز به یکدیگر نزدیک شده و ارتباط و چینش جدیدی میان آنها شکل می‌گیرد.

ج) کدگذاری انتخابی (Selective coding): به فرایند انتخاب مقوله محوری، پیوند نظام‌مند آن با دیگر مقوله‌ها، ارزش‌گذاری روابط بین آن‌ها و درج مقوله‌هایی که نیاز به تأیید و توسعه بیشتری دارند، اشاره دارد. در حقیقت در این مرحله، نظریه‌پرداز یک نظریه را از روابط فی‌مابین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری می‌نگارد. به عبارت دیگر کدگذاری انتخابی، یافته‌های مراحل کدگذاری پیشین را گرفته، مقوله محوری را انتخاب کرده، به شکلی نظام‌مند آن را به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن را ثابت کرده و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، تکمیل می‌کند (Lee, 2001).

نظریه‌سازی مفهوم اقتصاد مقاومتی

در این تجزیه و تحلیل از ۱۷ سخنرانی کلیدی مقام معظم رهبری که بیشترین قرابت را با موضوع پژوهش دارند (اقتصاد مقاومتی)، استفاده شده است. منطق پژوهش ایجاب می‌کند تا در ابتدا، کدگذاری‌های باز سپس مفهوم‌ها و مقوله‌ها و سرانجام جمع‌بندی و مدل نهایی ارائه شود؛ بنابراین در این قسمت، نخست بر مبنای کدگذاری‌های باز و با استفاده از ۱۰۷ کد استخراج‌شده از بیانات مقام معظم رهبری، مقوله‌ها و مفهوم‌ها مطابق با جدول یک استخراج شده‌اند و در گام پایانی و پس از جمع‌بندی مدل نهایی نظریه‌پردازی اقتصاد مقاومتی در قالب شکل یک ارائه می‌شود. علت استفاده از این تعداد سخنرانی‌ها، جامعیت سخنان رهبری در هفت سال اخیر است و پس از کدگذاری و اسپین سخنرانی، مقوله جدیدی افزوده نشده و در بخش مفهوم‌ها نیز شاهد ورود مفهوم‌های جدید ویژه نیستیم که این مسئله نشان از اشباع نظری پژوهش در سطح مقوله‌ها و کفایت تفصیل در سطح مفهوم‌ها دانست. هم‌چنین گفتنی است در قسمت مفهوم‌های استخراج‌شده از مقوله‌ها، در بعضی از ردیف‌ها یک ستون یا بیشتر وجود دارد که وجود ستون‌های بیشتر در برخی مقوله‌ها و مفهوم‌های استخراج‌شده نشان‌دهنده زیرمجموعه‌ها و توضیحات بیشتر برای برخی از مفهوم‌های استخراج‌شده است.

جدول ۱: مقوله‌های اقتصاد مقاومتی

مفهوم‌های استخراج شده		مقوله
افزایش ابتکار و نوآوری	پدیدساختن نوآوری و خلاقیت در مدیریت اقتصادی	مدیریت اقتصادی
اهتمام جدی همه بخش‌های قوای سه‌گانه به مسئله اقتصاد		
تقویت محرک‌های اقتصادی	سیاست‌های منسجم برنامه‌ریزی مناسب	
لزوم مدیریت قوی اقتصادی برای پیشرفت اقتصادی		
مدیریت دقیق و عالمانه منابع		
مدیریت صحیح اصل ۴۴ قانون اساسی	اصل ۴۴: پدیدساختن یک بازار رقابتی با حضور بخش خصوصی	
رشد پرشتاب اقتصادی		
استفاده از ظرفیت‌های موجود در صنعت نفت و گاز		
تدوین بسته سیاستی مناسب برای رفع نقاط خلأ و ضعف اقتصاد داخلی		
اصلاح ساختار نظام اقتصادی		

مفهوم‌های استخراج شده		مقوله
توجه ویژه و حمایت از بنگاه‌های اقتصادی تحت تحریم		راهبردهای کلان جمهوری اسلامی
نظارت پسینی و پیشینی به تخصیص منابع		
پرهیز از شعار دادن در امور اقتصادی		
دورزدن تحریم‌ها	روی‌آوری به توانایی‌های داخلی	
راه‌حل شکست تحریم‌ها		
اهتمام جدی و جهاد اقتصادی در بهره‌برداری از میدان مشترک نفت و گاز		
رصد کامل سیاست‌ها، ابزارها و تاکتیک‌های دشمن در عرصه جنگ اقتصادی	تاکتیک‌های مناسب در حوزه جنگ نامتقارن	
طراحی و اتخاذ پدافندهای مناسب و به موقع در پاسخ به آینده‌های دشمن		
نگاه مناسب به کار، کارگر و کارآفرین	اقدامات لازم در جهت تحقق شعار «حمایت از کار و سرمایه ایرانی»	
حفظ شأن و منزلت نیروی کار		
حمایت از سرمایه و ثروت‌آفرینی		
نقش‌آفرینی بخش خصوصی و تعاونی‌ها		مقدمات زیرساختی اقتصاد مقاومتی
همکاری دوجانبه مردم و مسئولان با یکدیگر در جهت تحقق پیشرفت اقتصادی		
مدیریت مصرف	جلوگیری حداکثری از اسراف	
هدفمندی یارانه‌ها به منظور اصلاح در الگوی مصرفی جامعه		
تبیین مفاهیم جهاد و روحیه جهادی	به فعلیت رساندن شعار «جهاد اقتصادی»	
تدوین برنامه‌ای عملی برای رسیدن به جهاد اقتصادی		
متکی بودن تولید به دانش در جهت جهاد اقتصادی		
تولید	تبیین متناسب مفاهیم تولید ملی	
ارزش افزوده		
گسترش کمی و کیفی تولید ملی	ارتقاء راهکارهای مناسب در جهت ارتقای تولید ملی	
افزایش کیفیت تولیدات داخلی		
نوسازی ماشین‌آلات صنعتی		
توجه به صنایع غیرنفتی نظیر کشاورزی و قطع وابستگی به نفت		
فرهنگ‌سازی عمومی و جدی درباره تربیت نیروهای جهادی	زیرساخت فرهنگی	
اصلاح فرهنگ عمومی مصرف		
اطلاع‌رسانی عادلانه درباره شرایط و فرصت‌های موجود		
جوان‌گرایی و اعتماد مسئولان به جوانان به‌منظور امکان حضور آنان در	زیرساخت سیاسی-اجتماعی	
عرصه‌های کلان کار و پیشرفت		
توجه جدی به اتحاد و انسجام ملی		
رفع کلیه موانع تحقق تولید ملی	زیرساخت تحقق تولید ملی	
تدوین قوانین با رویکرد حمایت از تولید ملی		

مفهوم‌های استخراج شده		مقوله
مبارزه جدی با استفاده نابه‌جا و غیرضروری از تسهیلات بانکی افزایش کیفیت در تولیدات به‌وسیله کارگران با مهارت‌افزایی و تجربه‌اندوزی		اهداف و مؤلفه‌های مستخرج از سیاست‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی
توانایی مقاومت اقتصاد ملی در برابر عوامل تهدیدزا مانند تکانه‌های اقتصادی و تحریم‌ها		
مردم‌محور بودن اقتصاد مقاومتی		
کاهش وابستگی به نفت و استفاده حداقلی از خام‌فروشی و توجه به بحث ارزش افزوده		
فسادستیزی و مبارزه با مفاسد اقتصادی		
حفظ عزت ملی و گره‌گشایی از وضعیت اقتصادی موجود کارآفرینی مشارکت آحاد مردم در عرصه اقتصادی اقتصاد دانش‌بنیان و ضرورت تولید علم و تبدیل آن به فناوری به فعلیت‌رسانی مزیت‌های اقتصادی استان‌ها اصلاح نظام مالی و بانکی استفاده بهینه از منابع غنی نفت و گاز و میادین مشترک تأمین زنجیره ارزش در داخل و کاهش هزینه عمومی دولت مبارزه جدی با مفاسد اقتصادی نظارت بر عملکرد بازار به‌منظور تأمین رفاه عمومی		
وجود ظرفیت‌های فراوان مادی و معنوی کشور به‌طوری که در حال حاضر کشور در شرایط مناسبی از لحاظ وجود نیروی انسانی و منابع طبیعی است		دلایل زمینه‌ساز تهیه‌کردن سیاست‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی
وابستگی به نفت تورم دو رقمی بیکاری وجود برخی ساختارهای اقتصادی معیوب اشکالات عمده در نظام مالی پولی و بانکی	مشکلات اقتصادی	
تهدیدهای اقتصادی	تبدیل تحریم‌ها به جنگ اقتصادی ناراضی‌کردن مردم نسبت به نظام در نتیجه فشار اقتصادی ناشی از تحریم‌ها	
انتقال بحران‌های جهانی به داخل به‌علت اتصال به اقتصاد جهانی		
عزم جدی مسئولان و مدیران اصلی قوای سه‌گانه و فعالان مردمی ورود به میدان عمل و الزام تبدیل‌شدن این نقشه راه به برنامه‌های گوناگون وجود نظارت واقعی در تمام سطوح		الزامات و انتظارات مورد نیاز برای اهداف سیاستی

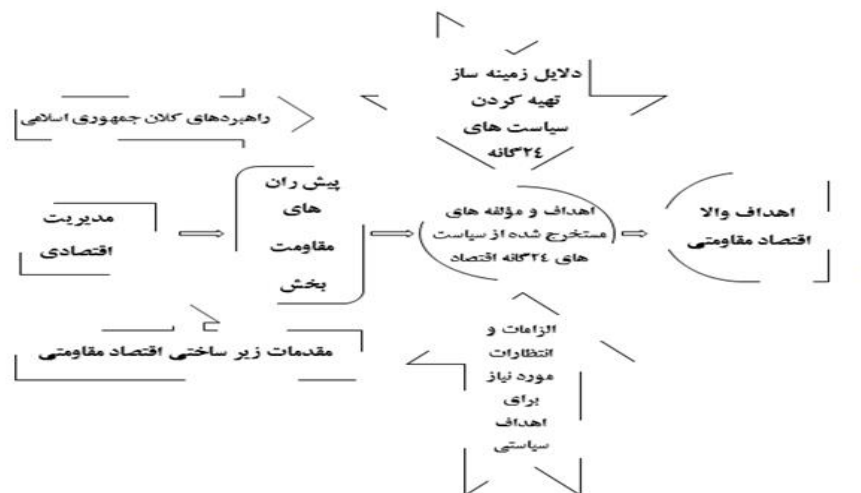
مفهوم‌های استخراج شده	مقوله
رفع موانع غیرمعقول و ناکارآمد قانونی و قضایی برای سرمایه‌گذاران و کارآفرینان	اهداف اقتصادی
لزوم اطلاع‌رسانی شفاف و دقیق از تمام مراحل طرح‌های اقتصادی به مردم	
اقتصاد قوی و پایدار	
استقلال سیاسی	
حفظ عزت و اقتدار ملی	
افزایش سطح کیفی محصولات تولیدی و کاهش فاصله آنها با سطح استاندارد جهانی	
تقویت پیوند اقتصادی با همسایگان و فعالیت بیشتر در جهت دیپلماسی اقتصادی	
اصلاح فرهنگ اقتصادی در حوزه مصرف	
به فعلیت‌رسانی مزیت‌های اقتصادی استان‌ها	
تأمین زنجیره ارزش در داخل و کاهش هزینه عمومی دولت	
استفاده بهینه از منابع غنی نفت و گاز و میادین مشترک	

مدل نهایی شامل هشت مقوله اساسی است که طبق جدول یک، تعداد ۵۷ مفهوم کلی را که مستخرج از ۱۰۷ کد است، در برمی‌گیرند. در ذیل هر مفهوم نیز کدهای گوناگونی قرار دارند که به تبیین مفهوم‌های موردنظر می‌پردازند. مدل نهایی چنین می‌باشد که محوریت اقتصاد مقاومتی در نگاه و اندیشه رهبری، تحقق هدف‌های والای اقتصادی است و برای رسیدن و تحقق بخشیدن به این هدف‌ها باید از ابتدای فرایندهای اقتصادی تا تحصیل نتیجه مدنظر قرار داد. مدیریت اقتصادی و عوامل اثرگذار بر آن، الزام‌ها و پیش‌ران‌های مقاومت بخش در بستری از مقدمات زیرساختی اقتصاد مقاومتی فراهم می‌شوند.

در جهت هماهنگی با راهبردهای کلان (دکترین) جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان روح کلی فرایندهای اقتصادی، می‌توانند به هدف‌ها و مؤلفه‌های مورد انتظار در سیاست‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی - منظور هدف‌ها و مؤلفه‌هایی که مدنظر این سیاست‌های ۲۴ گانه بوده و بالقوه هستند- دست پیدا کرد. زمانی که الزام‌ها و انتظارات برای اجرایی‌کردن این سیاست‌های ۲۴ گانه و هدف‌های مندرج در آن برآورده و عملی شوند، آن‌گاه هدف‌های والای اقتصادی تحقق پیدا می‌کند - هدف‌ها و مؤلفه‌های مستخرج‌شده از سیاست‌های ۲۴ گانه به‌صورت بالفعل هستند و در هدف والای اقتصادی در صورت تحقق به‌صورت بالقوه درمی‌آیند- هم‌چنین مقوله‌ای به نام «دلایل زمینه‌سازی تدوین سیاست‌های ۲۴ گانه اقتصاد

مقاومتی» در این مدل نهایی وجود دارد که بیانگر چرایی تهیه و تدوین و ابلاغ سیاست‌های ۲۴ گانه اقتصاد مقاومتی است.

شکل ۱: مدل نهایی اقتصاد مقاومتی

نظریه‌سازی مفهوم الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری

درباره نظریه‌سازی مفهوم الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری، از سخنان آیت‌الله جوادی‌آملی به‌عنوان یکی از مراجع عظام تقلید و از گنجینه‌های علمی و معرفتی جمهوری اسلامی ایران استفاده شده است. علت استفاده از مصاحبه وی برای نظریه‌سازی مفهوم الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری این است که ابتدا وی این مفهوم را در مصاحبه با مجله همشهری مطرح کرد. نظریه‌سازی این مفهوم با استفاده از مصاحبه نام برده‌شده صورت می‌گیرد و بعدها و مؤلفه‌ها و مدل مفهومی الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری استخراج می‌شود. در اقدام نخست تمام بیانات وی به‌صورت کدگذاری باز انجام می‌گیرد و پس از آن مفهوم‌ها و مقوله‌ها و سرانجام مدل نهایی الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری بر مبنای آن استخراج می‌شود. مقوله‌ها و مفهوم‌های مستخرج از کدگذاری باز اقتصاد کوثری به شرح جدول ۲ ارائه می‌شوند:

جدول ۲: مقوله‌ها و مفاهیم الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری

مفهوم	مقوله‌ها	
<p>گردش ثروت در دست گروهی خاص</p> <p>در نظام سرمایه‌داری، ثروت در دست ثروتمندان است در نظام سوسیالیستی، ثروت در دست دولت است (دولت‌سالاری) عدم مدیریت در تخصیص بهینه مالی و غیرمالی</p>	توسعه‌گرایی	
<p>عدم استفاده بهینه و کارا از منابع طبیعی و صنایع سنگین در فضای دولت‌سالاری</p> <p>پدیدآمدن فاصله طبقاتی در پی تخصیص ناعادلانه منابع و امکانات اقتصادی</p>		رشد نامتوازن
<p>کم شدن برکت</p> <p>عدم توجه به مفهوم ارزش افزوده اشتغال با کراهت و مزدوری برای دیگران</p>		
<p>استعمار سیاسی زائیده و محصول توسعه تکاثری</p>		آثار اجتماعی و سیاسی توسعه تکاثری
<p>توسعه مصرف</p> <p>تجمل‌گرایی اسراف در منابع و امکانات</p>		
<p>شکاف طبقاتی</p> <p>اشتغال همراه با کراهت مزدوری برای دیگران</p>		
فقیر شدن عده‌ای از افراد جامعه در نتیجه ازدیاد اموال گروهی خاص		
<p>اشتغال با کراهت و مزدوری در تقابل با کرامت انسانی</p> <p>در خطر افتادن دین و معاش نسل آتی در نتیجه کسب درآمد نامشروع و حرام</p> <p>استعمار سیاسی: قراردادن منابع و امکانات خود در اختیار دیگران و به نوعی بنده دیگری بودن</p>		
<p>تحول‌ها و ضروریات اسلامی</p> <p>اعمال کردن دیدگاه‌های اسلام در مسائل اقتصادی در طول قرارگرفتن توسعه اسلامی طراحی نظام اقتصادی مبتنی بر توسعه و تولید و قناعت در مصرف</p>		تحول‌ها و ضروریات متأخر اقتصادی
<p>تحول‌ها و ضروریات اقتصادی</p> <p>حداکثر کارایی منابع و امکانات اقتصادی توجه به نسل‌های آینده توزیع عادلانه و هدفمند منابع و ثروت در جامعه جلوگیری از اداره کشور براساس فروش سرمایه‌های کشور مانند: نفت، گاز و معادن</p>		
ضرورت احکام جامعه به‌ویژه محرومان		
ضرورت پی‌گیری و اجرایی کردن عقود اسلامی برای بهره‌مندی همگان از ثروت و سود در جامعه		
الزام برنامه‌ریزی صحیح برای گردش مناسب ثروت و سرمایه در کشور		
از بین رفتن مزدوری برای دیگران و پدیدآمدن اشتغال همراه با کرامت از راه احیای عقود اسلامی		

مفاهیم		مقوله‌ها
اصول اسلامی قابل بسط در بستر اقتصادی	وجود عقود اسلامی مانند: مضاربه، شرکت و ...	توسعه‌کوثری
	قناعت در مصرف	
	رسیدگی به محرومان از محل مالیات‌های اسلامی	
توسعه‌ای همه‌جانبه و پایدار		
در طول‌بودن توسعه نه در عرض‌بودن آن		
دادن سهم فقیران از محل خمس و زکات		
فعالیت همه افراد جامعه برای تأمین نیاز خود		
شناخت صحیح و تمیز میان مفهوم سود و سرمایه	جلوگیری از خام‌فروشی	
	اداره جامعه با درآمدهای حاصل از سرمایه	
	پدیدآمدن ارزش افزوده از منابع	
	عرضه داخلی و خارجی درآمد به‌منظور تأمین نیازهای جامعه	
اصول مرتبط با بازار کار	اشتغال با کرامت	
	توجه به اشتغال و نفی سرباربودن	
	تأمین عمومی و اجتماعی نیروی کار	
مبانی عدالت اجتماعی	جریان ثروت در بین تمام اقشار جامعه	
	دسترسی همگان به منابع مالی و غیرمالی	
	طرح مالیات اسلامی در جهت جلوگیری از تجمع ثروت	
اقتصاد کارآفرینی		دگرگین (راهبر) اقتصادی اسلام
حفظ منزلت نیروی کار	حفظ ارزش نیروی کار	
گردش عادلانه سرمایه		
توجه به مفهوم ارزش افزوده در بهره‌برداری از منابع طبیعی		
نگاه بلندمدت به منافع نسل‌های آتی		
ترویج عقود اسلامی		
رسیدگی به فقیران و محرومان		عدالت اقتصادی و اجتماعی
شنایسته‌سالاری در اشتغال		
سهم‌بری عادلانه عوامل تولید		
مبارزه با مفاسد اقتصادی = اعتمادسازی برای فعالیت سالم اقتصادی		
قانون‌گذاری حمایتی		

مفهوم	مقوله‌ها
ترویج خمس و زکات ترویج کمک‌های خیرخواهانه برطرف شدن نیاز افراد محتاج در جامعه	ترویج فرهنگ و رسیدگی به حقوق فقیران
افزایش اقتدار بین‌المللی و بقای کشور	اهداف توسعه‌ی اقتصادی
اقتصاد قدرتمند و پایدار	
رشد متوازن و همه‌جانبه اقتصادی	
کاهش فاصله فقیر و ثروتمند در سایه گردش ثروت به صورت عادلانه در بین همه اقشار جامعه	
برخوردراری تمام اقشار جامعه از آثار رشد اقتصادی و ثروت‌های جامعه	

همچنین وجوه اشتراکی و تمایزی توسعه کوثری و توسعه تکاثری در جدول ۳ نشان داده شده است.

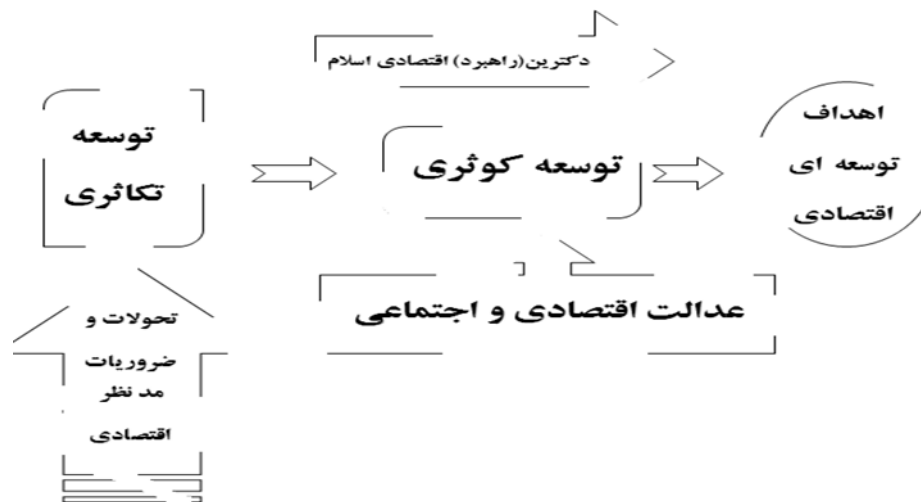
جدول ۳: وجوه اشتراک و تمایز توسعه کوثری و توسعه تکاثری

ردیف	وجوه اشتراک	وجوه تمایز
۱	نفی خام‌فروشی	حصول ثروت فقط از محل درآمد حاصل از سرمایه
۲	لزوم افزایش بهره‌وری در تمام بخش‌های اقتصادی	جریات ثروت بین همه آحاد جامعه
۳	توجه اکید به مفهوم ارزش افزوده	نفی ربا و خریدوفروش پول
۴	حرکت به سمت رشد اقتصادی	تکیه بر مالیات‌های اسلامی مانند خمس و زکات در جهت منافع محرومان
۵	توسعه کارآفرینی	تکیه بر عقود اسلامی در فعالیت‌های اقتصادی
۶	توجه به نسل‌های آتی و منافع آنان	نفی مزدوری برای دیگران
۷	شایسته‌سالاری	اکرام نیروی کار و حفظ شأن و منزلت آن‌ها
۸	مبارزه جدی با مفاسد اقتصادی	تکیه بر تولید داخلی و خودکفایی
۹	افزایش شفافیت اقتصادی	نفی تجمل‌گرایی

مدل نهایی این قسمت شامل شش مقوله اساسی است که طبق جدول ۲، تعداد ۳۸ مفهوم کلی را که مستخرج از ۱۸ کد می‌باشد، در بردارد. مدل نهایی این الگو پیشرفت اقتصادی این چنین است که محوریت الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری در دیدگاه و منظومه فکری آیت‌الله جوادی‌آملی، رسیدن و تحقق بخشیدن به هدف‌های توسعه‌ای و پیشرفت اقتصادی مورد پافشاری شریعت اسلام می‌باشد. برای رسیدن به این هدف‌های برگرفته از منظومه فکری این مرجع عظام عالیقدر، باید تحول‌ها و ضروریات اقتصادی وارد مبانی و اصول توسعه‌های تکاثری شوند تا به مفهوم توسعه کوثری که مورد پافشاری اسلام است، برسیم؛ سپس این

مفهوم توسعه‌ای در بستر عدالت اقتصادی و اجتماعی و نیز هم‌جهت با دکترین اقتصادی اسلام می‌تواند به فعلیت و ظهور برسد و نتیجه‌ها و آثار آن همان هدف‌های توسعه‌ای و پیشرفت اقتصادی مورد پافشاری اسلام است که تحقق می‌یابند. با توجه به مطالب ارائه‌شده، می‌توان مدل نهایی الگوی پیشرفت اقتصاد کوثری را به صورت شکل ۲ نشان داد.

شکل ۲: مدل نهایی الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و سیاست‌ها

در این قسمت پس از نظریه‌سازی مفهوم‌های اقتصاد مقاومتی و الگوی پیشرفت اقتصاد کوثری که به تفصیل در قسمت پیشین پژوهش پیش‌رو بحث و بررسی شده است، به تبیین مبانی و اصول این الگو پیشرفت اقتصادی جهت پیاده‌سازی و عملیاتی‌شدن در فضای اقتصاد مقاومتی به‌عنوان اصلی‌ترین هدف مطالعه پیش‌رو پرداخته خواهد شد و این تبیین مبانی در قالب داستان روایی ارائه می‌شود.

پیش از اینکه به تبیین این الگو پیشرفت پرداخته شود، درباره مفهوم «تبیین» نکته‌هایی بیان خواهد شد: تبیین در لغت به معنای هویداشدن، پیداشدن، هویداکردن، بیان‌کردن و آشکارساختن است. به این صورت که کار پژوهشگر فقط جمع‌آوری اطلاعات و شناسایی تصویر سطحی واقعیات نیست بلکه به ریشه امور و وقایع دست‌یافتن است که این کار را در

اصطلاح جامعه‌شناسی تبیین می‌گویند و می‌توان گفت هدف غائی تبیین، شناخت روابط علی است (ساروخانی، ۱۳۸۲).

الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری که مطابق با جدول ۲ ارائه شده است، بر مفهوم‌های ارزشمندی مانند: رعایت عدالت در توزیع امکانات و سرمایه در بین تمام افراد جامعه، جلوگیری از خام‌فروشی منابع طبیعی، اشتغال همراه با کرامت، حفظ منزلت و کرامت انسانی، جلوگیری از توسعه در مصرف، گردش سرمایه و کارآفرینی در برابر انباشت سرمایه و مزدوری برای دیگران که در اسلام مردود هستند و ... پافشاری می‌کند. در ادامه برای تحقق بخشیدن این مفهوم‌های ارزشمند بیان شده در این الگو، به تبیین و بازنویسی ویژگی‌های این الگو پیشرفت جهت پیاده‌سازی براساس شرایط و اقتضات اقتصاد مقاومتی که فضای امروزه اقتصاد جمهوری اسلامی ایران است، پرداخته می‌شود.

۱. درباره جلوگیری از خام‌فروشی منابع طبیعی و اداره نکردن جامعه با فروش سرمایه که مورد پافشاری الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری است، به منظور تحقق بخشیدن به این مفهوم‌ها در فضای مقاومتی باید توجه داشت که آنچه مدنظر و مورد توجه اقتصاد مقاومتی در این باره می‌باشد، این است که در بحث جلوگیری از خام‌فروشی مطلق، توجه و پافشاری فراوانی بر پدیدساختن ارزش افزوده به‌ویژه در صنعت نفت و گاز با تکیه بر توان داخلی و مشارکت شرکت‌های دانش‌بنیان شده است. هم‌چنین پافشاری بر رعایت و احقاق حقوق ملت ایران در قراردادهای نفت و گاز و بیشترین کوشش و مشارکت ممکن در بهره‌برداری از میدان مشترک از دیگر ویژگی‌ها و اقتضات اقتصاد مقاومتی درباره منابع طبیعی و جلوگیری از خام‌فروشی مطلق است که اگر این رهنمودها و سیاست‌ها رعایت و عملیاتی شوند، هدف‌های الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری نیز محقق می‌شوند.

۲. یکی دیگر از موضوعات مهم در الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری که به آن اشاره شده است این‌که ثروت و سرمایه باید به‌صورت عادلانه در جامعه در گردش باشد - به‌ویژه تسهیلات بانکی - در اقتصاد مقاومتی برای اینکه ثروت در تمام اقشار جامعه گردش یابد، پافشاری بر مبارزه جدی با فساد اقتصادی و رانت اقتصادی، جلوگیری از استفاده نابه‌جا از تسهیلات بانکی با نظارت مستمر، لزوم شفاف‌سازی و اطلاع‌رسانی، بهینه‌سازی هدفمندسازی یارانه‌ها و توجه به دهک‌های درآمدی پایین، اصلاح سازوکارهای دریافت تسهیلات -

جلوگیری از بروکراسی بیش از حد در این باره اصلاح نظام بانکی، پدید آمدن قوانین لازم در حمایت از بنگاه‌های کوچک برای استفاده از تسهیلات و ... پیش‌بینی شده است که با تحقق یافتن این الزام‌ها، شاهد گردش عادلانه ثروت و سرمایه در جامعه و عدم فاصله طبقاتی در جامعه می‌باشیم. گفتنی است که مبارزه با بانکداری ربوی، مورد پافشاری این الگوی پیشرفت اقتصادی است؛ به منظور تحقق بخشیدن به این موهوم در اقتصاد مقاومتی لازم می‌باشد که سود سپرده‌ها و تسهیلات بانکی متناسب با وضعیت تورمی، شرایط روز جامعه و نوع فعالیت اقتصادی افراد طراحی شوند که این موارد بیان‌شده متناسب با اقتضائات و وضعیت اقتصاد مقاومتی هستند.

۵۱

۳. موضوع اشتغال با کرامت و مزدوری نکردن برای دیگران از دیگر موضوع‌هایی است که مورد پافشاری الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری می‌باشد. یکی از مهمترین برنامه‌ها برای ترویج و افزایش اشتغال با کرامت در جامعه این است که عقود اسلامی مانند: مضاربه، تعاونی، شرکت و ... وارد جریانات اقتصادی جامعه شوند که این برنامه هم در اقتصاد مقاومتی پیش‌بینی شده است. همچنین از دیگر برنامه‌های اقتصاد مقاومتی در جهت پدید ساختن اشتغال با کرامت این است که پافشاری بر بنیان‌گذاری شرکت‌های دانش‌بنیان و اشتغال افراد متخصص و کارآمد در جهت تبدیل علم و دانش به ثروت، حمایت از کارآفرینی و پدید ساختن تعاونی‌ها، بهبود فضای کسب‌وکار از راه پدید ساختن پنجره واحد در رویه‌های کاری و حذف یا کاهش حداکثری در سطح فعالیت‌های واسطه‌ای و دلالی، تقویت مهارت و دانش نیروی کار و حمایت تسهیلاتی از این افراد در پدید ساختن کسب‌وکارهای خود و ... از جمله اقداماتی است که در اقتصاد مقاومتی پیش‌بینی شده‌اند و با تحقق این برنامه‌ها، هدف اشتغال با کرامت و مزدوری نکردن افراد برای دیگران که مورد توجه الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری می‌باشد، محقق خواهد شد.

۴. در بحث جلوگیری از توسعه در مصرف که در الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری آورده شده است، در اقتصاد مقاومتی هدف‌ها و برنامه‌هایی مانند اصلاح الگوی مصرف، آگاه‌سازی و گفتمان‌سازی فرهنگ صحیح مصرف در جامعه در نظر گرفته شده است که با تحقق این

برنامه‌ها، شاهد جلوگیری از توسعه در مصرف و پدیدآمدن فرهنگ قناعت در مصرف در سطح جامعه هستیم.

۵. اکرام افراد در جامعه و کرامت انسانی که از بحث‌های مورد پافشاری الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری است که برای تحقق این مفهوم‌ها در اقتصاد مقاومتی، این انگاره راه‌کارها و برنامه‌هایی مانند: حمایت از افراد دهک‌های پایین درآمدی جامعه (مانند زنان سرپرست خانوار و ...) درباره اشتغال و خودکفایی با اعطای تسهیلات مالی مناسب و ارزان، آموزش و افزایش مهارت این افراد، توجه ویژه در هدفمندی یارانه‌ها به این افراد، فرهنگ‌سازی و تشویق مردم به پرداخت زکات و خمس در حمایت از محرومان جامعه و ... ارائه داده است و می‌توان گفت که تحقق این برنامه‌ها باعث حفظ کرامت انسانی و اکرام افراد در جامعه می‌شود.

همچنین پیشنهادهای زیر را می‌توان جهت بررسی و تحقیق به محققان بعدی مطرح کرد:

۱. بررسی امکان پیاده‌سازی الگو پیشرفت اقتصادی کوثری در اقتصاد دیگر کشورها (به‌ویژه کشورهای اسلامی)؛
۲. مطالعه تطبیقی الگوهای پیشرفت اسلامی با الگوهای توسعه‌ای و نوسازی غربی؛
۳. شناسایی موانع موجود در راه تحقق الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری و اقتصاد مقاومتی؛
۴. تعیین شاخص‌ها و مفهوم‌هایی که باعث ترویج و اجرایی شدن الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری و اقتصاد مقاومتی در جامعه می‌شود؛
۵. تبیین و گفتمان‌سازی مفهوم‌های اقتصادی بومی و مطابق با فرهنگ اقتصادی جامعه؛
۶. بررسی نقش دولت و ملت در ارتقا و پیشبرد الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری و اقتصاد مقاومتی.

به‌طور کلی با توجه به نظریه‌پردازی‌های صورت‌گرفته درباره مفهوم‌های اقتصاد مقاومتی و الگوی پیشرفت اقتصادی کوثری می‌توان به این نتیجه کلی دست یافت که امکان پیاده‌سازی این الگو پیشرفت اقتصادی در فضای اقتصاد مقاومتی به‌علت اشتراک بسیار در اصول و مبانی وجود دارد و با اجرایی شدن این الگو پیشرفت اقتصادی و سیاست‌های آن در وضعیت حال اقتصادی ایران (اقتصاد مقاومتی)، شاهد پیشرفت و توسعه روزافزون اقتصاد ایران باشیم.

منابع و مأخذ

۱. اسدی، علی؛ «نظام اقتصاد اسلامی الگویی کامل برای اقتصاد مقاومتی»؛ فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، س ۲، ش ۵، ۱۳۹۳.
۲. امیری طهرانی‌زاده، سیدمحمدرضا؛ «مبانی سیستمی اقتصاد مقاومتی»؛ فصلنامه علمی پژوهشی جستارهای اقتصادی ایران، س ۱۲، ش ۲۳، ۱۳۹۴.
۳. ایمان، محمدتقی و منیژه محمدیان؛ «روش‌شناسی نظریه‌پردازی داده‌بنیادی»؛ فصلنامه علمی پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی، س ۱۴، ش ۵۶، ۱۳۸۷.
۴. پژوهنده، محمدحسین؛ «موانع تحقق اقتصاد مقاومتی»؛ مجله پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، س ۲۱، ش ۱۰۶، ۱۳۹۴.
۵. پیغامی، عادل؛ اقتصاد مقاومتی؛ اقتصاد ترمیمی یا دفاعی؛ تهران: پژوهش‌های دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۱.
۶. _____؛ درس‌گفتارهای اقتصاد مقاومتی؛ تبیین نظریه اقتصاد مقاومتی مبتنی بر اندیشه اقتصادی رهبر معظم انقلاب؛ چ ۳، تهران: انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۵.
۷. دانایی‌فرد، حسن و سیدمجتبی امامی؛ «استراتژی پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد»؛ اندیشه مدیریت، ش ۲، ۱۳۸۶.
۸. ذوالفقاریان، محمدرضا و میثم لطیفی؛ نظریه‌پردازی داده‌بنیاد با نرم‌افزار NVIVO 8؛ تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۰.
۹. عبدالملکی، حجت‌الله؛ اقتصاد مقاومتی؛ درآمدی بر مبانی، سیاست‌ها و برنامه عمل؛ تهران: انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۳.
۱۰. میرعباسی، فاطمه؛ دیباچه‌ای بر توسعه کوثری و توسعه تکاثری؛ قم: انتشارات آثار دانشوران، ۱۳۹۳.
۱۱. نصری، محسن؛ اقتصاد رضوی؛ مبانی اقتصاد مقاومتی از دیدگاه امام رضا علیه السلام؛ چ ۲، اصفهان: نشر حدیث راه عشق، ۱۳۹۵.

12. Briguglio, lio & cordina, gordon, farrugia & nadiaandvella, stephanie;
profiling economic vulnerability and resilience in small states conceptual underpinnings; economics department, university of malta, 2008.
13. Creswell, j.w; **educationalresearch: planning, conducting & evaluating quantitative and qualitative research**; new jersey, pearson Merrill hall, 2nd edition, 2005.
14. Glaser, b; **doinggroundedtheory: issues & discussions**; California the sociology press, 1998.
15. Rose, adam; "defining and measuring economic resilience to disasters"; **disasters prevention and management**, vol.13, No .4, 2004.